

УДК 330.3:334

JEL Classification: F41,J23,M13,M20,F41

DOI: 10.31713/ve2202631

Юрчик Г. М.¹

кандидат економічних наук, доцент

ORCID ID: 0000-0003-1013-6940

E-mail: g.m.urchik@nuwm.edu.ua

Міщанчук Т. О.¹

здобувач вищої освіти першого (бакалаврського) рівня

ORCID ID: 0009-0002-5695-1510

E-mail: mishchanchuk_em25@nuwm.edu.ua

¹Національний університет водного господарства та природокористування, м. Рівне,
Україна

ТЕНДЕНЦІЇ ТА ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМНИЦТВА В УКРАЇНІ В УМОВАХ ВІЙНИ

Стаття присвячена дослідженню трендів та проблем розвитку підприємництва в Україні в умовах війни. Проаналізовано тренди розвитку підприємницького сектору України за показниками кількості суб'єктів бізнесу, їх закриття та відкриття (в т. ч. у регіональному розрізі). Доведено поступову адаптацію бізнесу до викликів війни на основі аналізу індексу активності бізнесу, Глобального індексу складності бізнесу, індексу політики щодо малого та середнього бізнесу. Конкретизовано основний перелік проблем, з якими стикається бізнес в умовах війни в Україні (в т.ч. у взаємовідносинах з органами влади).

Ключові слова: підприємництво; бізнес; суб'єкти підприємництва; фізичні особи-підприємці; бізнес-діяльність.

Постановка проблеми. Значимість підприємницького сектору для економіки держави складно переоцінити, адже він є основою економічних відносин. Бізнес забезпечує створення робочих місць, а відтак – доходів населення; наповнює бюджети різних рівнів та Пенсійний фонд; забезпечує населення необхідними товарами і послугами. Складна безпекова ситуація, енергетична загроза, економічна нестабільність створюють складні передумови для розвитку підприємництва в Україні в сучасних умовах. В таких умовах бізнес стикається з непередбачуваними ризиками, подолання яких потребує розроблення та впровадження нових рішень для швидкої

адаптації, або ж припинення бізнес-діяльності [5]. Ведення підприємницької діяльності в умовах постійних руйнувань підприємств та інфраструктури, розривів логістичних ланцюгів, дефіциту електроенергії, зменшення пропозиції товарів і послуг, зростання виробничих витрат, високого рівня корупції та низької купівельної спроможності населення стало складним або взагалі неможливим [14]. Безумовно, в Україні наявний цілий ряд програм підтримки підприємництва з боку уряду, місцевих органів влади та міжнародних донорів, що передбачають фінансову допомогу, технічну та організаційну підтримку бізнесу. Попри це, ризики та загрози бізнес-діяльності залишаються досить значними, що актуалізує необхідність дослідження тенденцій та проблем розвитку підприємництва в Україні.

Аналіз останніх досліджень. Дослідженню сучасного стану й проблем функціонування бізнесу під час війни присвячена значна кількість наукових публікацій. Більше того, інтерес науковців до відповідної тематики лише зростає, що обумовлено її актуальністю та гостротою проблем і загроз. Заслужують на увагу цілий ряд наукових досліджень, поміж яких особливо помітною є публікація Муранової Т. [15]. Автор досліджує тенденції, проблеми та механізми підтримки підприємництва в Україні в умовах війни. Зокрема, автор наводить результати дослідження фінансової стійкості та ділової активності підприємств порівняно з довоєнним періодом; наводить еволюцію етапів їх адаптації до умов воєнного стану; конкретизує програми фінансової підтримки бізнесу, які реалізуються в Україні [15]. Результати дослідження бізнес-діяльності в умовах війни представлені у науковій публікації [0], де наведено аналіз індексу активності бізнесу та перелік проблем у відповідній сфері на основі опитувань. Вчені констатують, що війна в Україні негативно вплинула на фінансовий стан суб'єктів підприємництва, однак, попри це бізнес в Україні продовжує розвиватися [10]. Авторський колектив на чолі з Гонtareвою І. у науковій публікації [11] аналізують основні перешкоди щодо здійснення підприємницької діяльності в Україні. У праці акцентується увагу на «...необхідності залучення інвестиційних коштів для відбудови та функціонування підприємництва як за рахунок державної підтримки, так і за рахунок міжнародних партнерів та грантових програм» [11]. Вчені відстоюють позицію, що «розбудова та відновлення бізнес структур повинна базуватися на принципах Індустрії 4.0., які включають використання енергозберігаючих

технологій, екологічність виробництва, цифровізацію та енергоефективність в виробничих процесах» [11]. Варто відзначити наукову публікацію Ангелко І. [8], де автором, окрім аналізу кількісних показників розвитку підприємницького сектору в Україні, систематизовано перелік ініціатив з підтримки українського підприємництва в умовах війни. У дослідженні підкреслюється, що швидкий позитивний ефект у підтримці бізнесу «...можна досягти лише за допомогою реалізації різних заходів та об'єднання зусиль окремих груп підтримки (державної, місцевої, донорської та приватної)» [8]. Схожий до попереднього вектор дослідження представлений у науковій статті Намлієвої Л. [16], де представлено урядові програми та ініціативи з підтримки бізнесу. Автор констатує, що найбільшими стримуючими чинниками розвитку підприємництва в Україні в сучасних умовах є: економічна ситуація та енергоносії; логістика та її вартісний вимір; зміни на ринку праці. У науковій публікації [13] узагальнено економічні втрати України від війни (в т.ч. для українського бізнесу). Вчені констатують, що «...національний бізнес в теперішній надскладній ситуації потребує фахових відповідей на ряд актуальних бізнес-питання: зокрема, щодо податкових змін, запроваджених в українському законодавстві, форс-мажорних обставин, трудових правовідносин в умовах війни, переміщення бізнесу, логістики, експорту та імпорту, грантових програм тощо» [13]. Нетиповим є дослідження [18], де одним із векторів адаптації бізнесу до умов війни розглядається цифровізація. Автори констатують, що «...підприємства, які застосовують передові цифрові технології, впроваджують інноваційні та креативні рішення, мають більшу адаптивну здатність до сьогоденних викликів, та здатні забезпечити сталий розвиток в умовах війни і несприятливого конкурентного середовища» [18]. Досить збалансованим у контексті дослідження підприємницького сектору є наукова праця [21], де вченими представлено не лише негативні, але і позитивні чинники сучасного стану підприємництва. До позитивних факторів бізнес-діяльності у вказаній публікації віднесено: динамічний розвиток ІТ-бізнесу; появу Дії-бізнес як сервісу електронних державних послуг та урядових грантових програм Єробота; низка рішень, спрямованих на сприяння виживанню та відновленню українського бізнесу (в т.ч. державна програма «Доступні кредити 5–7–9%») [21]. Мельник Т. досить оптимістично оцінює бізнес-перспективи в національній економіці та констатує, що «після важкого для бізнесу періоду початку

повномасштабної війни українці все частіше наважуються відкривати свою справу» [14]. Автор наводить результати опитувань представників бізнесу щодо основних перешкод бізнес-діяльності в умовах війни та вважає, що «доступ до кредитних ресурсів та грантових програм, які оголошені урядом, є одними з головних проблем для суб'єктів бізнесу з початку війни» [14]. Своєю чергою, Більовська О. та Майстро Р. наводять перелік дерегуляційних заходів з підтримки підприємницького сектору в Україні в умовах воєнного стану та механізми, які повинна реалізувати держава у сфері підприємницької діяльності з метою подолання наявних перешкод [9].

Проблематика ведення бізнесу в умовах війни піднімається в іноземних дослідженнях. Так, у дослідженні [7] піднімається проблематика мотивації започаткування та ведення бізнесу в умовах воєнних дій. На основі опитування українських жінок у зазначеній науковій публікації досліджуються, які унікальні фактори мотивують людей у зонах бойових дій започатковувати бізнес. За результатами дослідження вчені констатують, що підприємництво у воєнний час – це складне поєднання реакції на обставини та прояву ініціативи. Люди започатковують бізнес під час воєн не лише для виживання, але й для того, щоб мати відчуття контролю та допомогти своїм сім'ям і громадам. Це відрізняється від підприємництва в мирний час, де мотивація частіше асоціюється з використанням можливостей та досягненням особистої вигоди [7]. Стійкість туристичного бізнесу в Україні під час війни є предметом дослідження в науковій статті [3], де визначено, що організаційна стійкість малих та середніх туристичних підприємств ґрунтується на особистій стійкості менеджерів та їх стосунках з підприємством. У науковій статті [1] зосереджено увагу на дослідженні особливостей ведення іноземного бізнесу в умовах війни та пропонується концепція електронного резидентства як засобу залучення іноземців до ведення бізнесу в Україні, а також інші стратегії, спрямовані на залучення осіб з інших країн до інвестування та участі в бізнес-ландшафті України. Проблематика адаптації великого бізнесу до умов війни в Україні перебуває в центрі дослідження [4]. Доцільність розвитку цифрових послуг в Україні як реакція на колективну загрозу розглядається в науковій публікації [6]. Зосереджуючись на платформі «Дія» та спільному виробництві послуг між місцевими органами влади та організаціями громадянського суспільства, у публікації підкреслюється, як цифрові інструменти

слугують основою адаптивного управління в умовах екстремальної кризи, спричиненої війною [6].

Загалом, цілком очевидним є факт достатньої наукової розробки проблеми функціонування підприємницького сектору в умовах війни в Україні. Попри це, відповідна проблематика залишається актуальною, а відтак потребує подальших наукових розробок.

Постановка завдання. Метою даної наукової статті є дослідження трендів та проблем розвитку підприємництва в Україні в умовах війни для пошуку механізмів його підтримки та розвитку.

Виклад основного матеріалу. Необхідною передумовою дослідження підприємницького сектору України є аналіз кількісних показників діяльності бізнесу (табл. 1).

Таблиця 1

Динаміка кількості суб'єктів підприємництва в Україні, 2017-2024 рр.

Показник	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023	2024
Кількість діючих суб'єктів господарювання, од.	1805059	1839593	1941625	1973577	1956248	1732508	1913193	1949408
- % до поп. року	-	101,9	105,5	101,6	99,1	88,6	110,4	101,9
- на 10 тис. осіб наявного населення	425	435	462	473	473**	-	-	-
Кількість діючих фізичних осіб-підприємців, од.	1466803	1483716	1561028	1599755	1585414	1470584	1605341	1663811
- % до поп. року	-	101,2	105,2	102,5	99,1	92,8	109,2	103,6
- на 10 тис. осіб наявного населення	345	351	371	383	383*	-	-	-
- % до загального показника суб'єктів господарювання	81,3	80,7	80,4	81,1	81	84,9	83,9	85,3

* Виділено роки, у яких мало місце зменшення кількості суб'єктів підприємництва

** З початком воєнних дій в Україні Держстат не розраховує кількість суб'єктів підприємницької діяльності на 10 тис. населення

Джерело: побудовано авторами за даними Держстату

За даними Державної служби статистики кількість діючих суб'єктів господарювання в Україні протягом 2017-2024 рр. зазнала змін. Так, очевидним є факт їх незначного зменшення у 2021 р. та суттєвого – у 2022 р., що було обумовлено військово-політичною та

економічною нестабільністю. Така ж тенденція щодо зміни кількості суб'єктів підприємництва має місце і щодо фізичних-осіб підприємців, кількість яких у 2021 р. зменшилася на 0,9%, а у 2022 р. – на 7,2%. В той же час, у 2023 та 2024 р. кількість суб'єктів підприємництва зростає та навіть перевищила кількість суб'єктів підприємництва у «довоєнному» 2020 р. Загалом, вказані показники демонструють, що підприємницький сектор України адаптувався до умов війни та демонструє поступове відновлення. Окрім кількісних показників функціонування підприємницького сектору, важливо враховувати якісні показники бізнес-діяльності у вигляді фінансових результатів діяльності, суми доходу, витрат та ін. Як свідчать дані Держстату (табл. 2) з початком воєнних дій показники бізнес-діяльності дещо змінилися.

Таблиця 2

Динаміка основних якісних показників діяльності суб'єктів підприємництва в Україні, 2017-2024 рр.

Показник	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023	2024
Відносні показники								
Питома вага підприємств, які отримали чистий збиток, %	27,6	26,1	26,4	29	-	-	29,3	28,5
Питома вага підприємств, які отримали чистий прибуток, %	72,4	73,9	73,6	71	-	-	70,7	71,5
Рівень рентабельності діяльності підприємств, %	3,0	4,5	7,6	0,9	-	-	4,5	5,8
Рівень рентабельності операційної діяльності підприємств, %	8,8	8,1	10,2	6,2	-	-	8,0	5,7
Абсолютні показники								
Обсяг виробленої продукції (послуг) суб'єктів господарювання, млн. грн	5329,0	6207,7	6981,9	7294,4	9639,3	7712,5	8978,7	-
% до поп. року	-	116,5	112,5	104,5	132,1	80,0*	116,4	-
Обсяг реалізованої продукції (послуг) суб'єктів господарювання, млн. грн	8312,3	9966,8	10524,1	11062,3	14989,8	11119,9	13574,9	15829,6
% до поп. року	-	119,9	105,7	105,2	135,0	75,4	122,3	117,1
Чисті доходи (всього), млн. грн	8385,2	10002,9	10876,4	10873,2	13995,8	11730,0	14651,6	17701,6
% до поп. року	-	119,3	108,7	100,0	128,7	83,8	124,9	120,8
Витрати (всього), млн. грн.	8216,5	9714,6	10352,6	10805,2	13110,5	12006,3	14223,9	17036,6
% до поп. року	-	118,2	106,6	104,4	121,3	91,6	118,5	119,8
Чистий прибуток (збиток), млн. грн.	168,8	288,3	523,8	68,1	-	-	427,7	665,0
Додана вартість суб'єктів господарювання, млн. грн.	2257,3	2510,7	2973,6	3140,9	4431,4	3673,6	4467,1	-
% до поп. року	-	111,2	118,4	105,6	141,1	82,9	121,6	-
Кількість найманих працівників в еквіваленті повної зайнятості у суб'єктів господарювання, тис. осіб	6032	6402	6741	6607	6617	5066	4931	5006
% до поп. року	-	106,1	105,3	98,0	100,2	76,6	97,3	101,5

*Відбулося зменшення відповідних показників порівняно з попереднім роком

Джерело: побудовано авторами за даними Держстату

На жаль, даних про частку прибуткових (збиткових) підприємств, а також рівень їх рентабельності за 2021-2022 рр. Держстат не наводить. Попри це, все ж можна констатувати, що частка прибуткових / збиткових підприємств у 2023 та 2024 р. незначно зменшилася /збільшилася порівняно з 2017-2019 рр. Рівень рентабельності підприємств у вказаних роках також сягнув середнього рівня у довоєнних роках, однак так і не сягнув максимального рівня, який мав місце у 2019 р. Аналіз основних абсолютних показників бізнес-діяльності свідчить, що у 2022 р. критично зменшився обсяг виробленої та реалізованої продукції (товарів, послуг), чисті доходи, додана вартість суб'єктів господарювання в Україні. При цьому мало місце не просто їх зменшення, а зменшення в умовах приросту загального рівня цін на 26,6%. Вкрай негативним трендом у підприємницькому секторі є суттєве зменшення кількості працівників, що мало місце у 2022 та 2023 р. В той же час, 2023 та 2024 р. характеризувалися поступовою стабілізацією підприємницького сектору та більшості показників його діяльності. Однак, в умовах значного зростання загального рівня цін (інфляції), аналіз показників бізнес-діяльності необхідно здійснювати з урахуванням останнього. Порівняння кумулятивних темпів зростання основних показників діяльності бізнесу та інфляції (рис. 1) свідчить, що до 2021 р. фінансово-господарські результати діяльності підприємницького сектору в Україні реально зростали. У 2022 р. ситуація кардинально змінилася: з 2017 р. ціни зросли в 1,67 рази, в той час як темпи зростання показників бізнес-діяльності були значно меншими. У 2023 р. відповідний «розрив» значно зменшився, однак за більшістю показників бізнес-діяльності так і не сягнув кумулятивного рівня інфляції. У 2024 р. темпи зростання показників діяльності бізнесу незначно перевищили рівень інфляції. Тобто, аналіз якісних показників діяльності суб'єктів підприємництва в Україні у 2023 та 2024 р. свідчить про їх переважно інфляційне зростання, що лише дозволило компенсувати їх значне зниження у 2022 р.

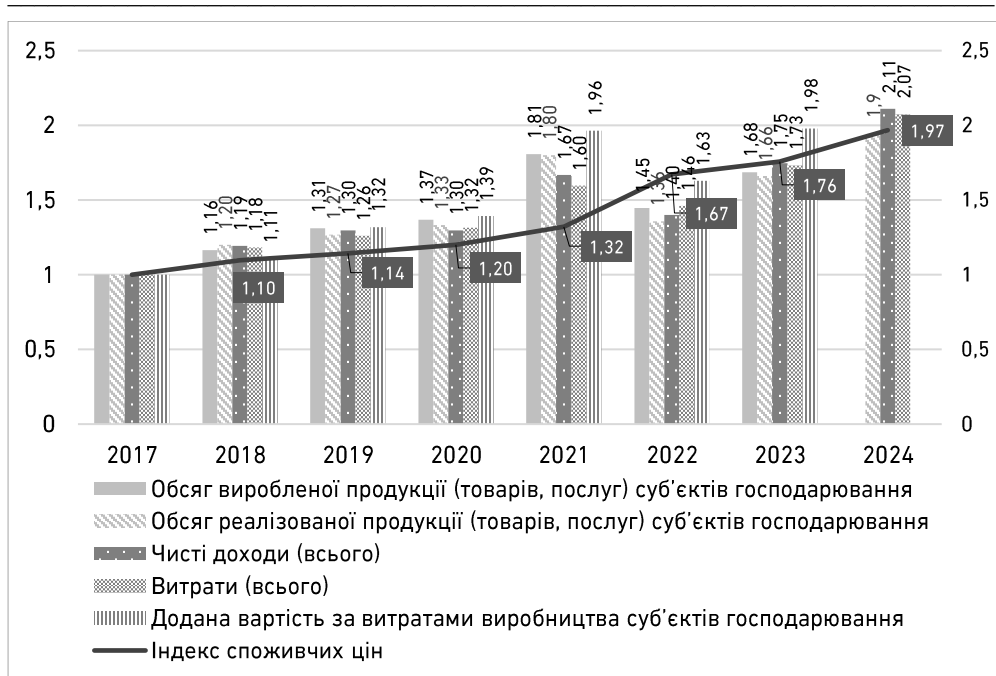

Рис. 1. Порівняння кумулятивних темпів зростання основних показників діяльності бізнесу в Україні та рівня інфляції, 2017-2024 рр.

Джерело: розраховано та побудовано авторами за даними Держстату

Фактично дані свідчать про поступове відновлення та адаптацію бізнесу в умовах війни, однак про розвиток, а тим більше нарощення підприємницького потенціалу говорити передчасно.

В умовах обмеженості офіційних статистичних даних під час війни, зростає значимість інших джерел інформації про бізнес в Україні, серед яких особливо помітним є інтернет-портал YouControlMarket. Як свідчать дані YouControlMarket (рис. 2), з початком війни тренд щодо перевищення кількості новостворених суб'єктів підприємництва над тими, які припинили діяльність, у 2023 та 2024 р. став більш усталеним. Так, у 2023р. кількість «відкритих» ФОП складала 300, в той час як «закритих» – 176, що на 41,3% більше. Такий тренд є, безумовно, позитивним, адже підтверджує адаптацію та поступове відновлення бізнесу в Україні.

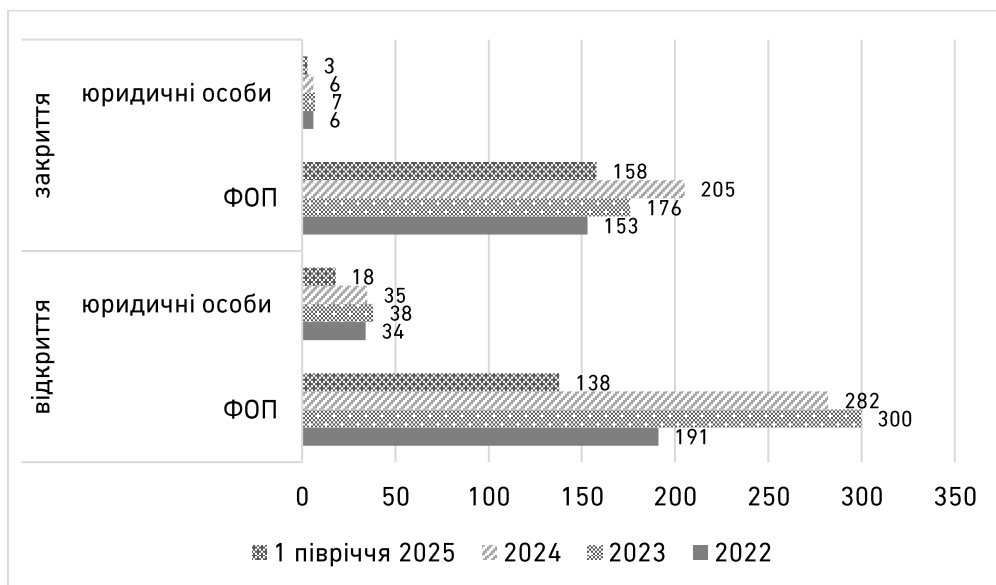

Рис. 2. Порівняння показників відкриття та закриття суб'єктів підприємництва в Україні, 2022-2025 рр.

Джерело: побудовано авторами за даними YouControlMarket

Зважаючи на велику значимість ФОП у підприємницькому секторі України, доцільно проаналізувати співвідношення між їх закриттям та відкриттям у регіональному розрізі (рис. 3). Регіональне дослідження підприємницької активності ФОП відображає її нерівномірність, що безпосередньо пов'язана з перебігом воєнних дій. Так, у Київській та в частині західних областей, спостерігається концентрація нових бізнес-ініціатив, що пояснюється відносною безпечністю та доступністю інфраструктури і ринків. Водночас, у прифронтових областях — Донецькій, Луганській, Херсонській та Запорізькій областях — «закриття» ФОП значно перевищує їх «відкриття». Основними причинами є складна безпекова ситуація, руйнування транспортної й виробничої інфраструктури, обмеженість державних і донорських програм підтримки. Тобто, в Україні має місце регіональна диспропорція у підприємницькому секторі: у відносно безпечних регіонах відбувається концентрація підприємницької активності, тоді як у зонах підвищеного ризику спостерігається системне скорочення підприємницького потенціалу.

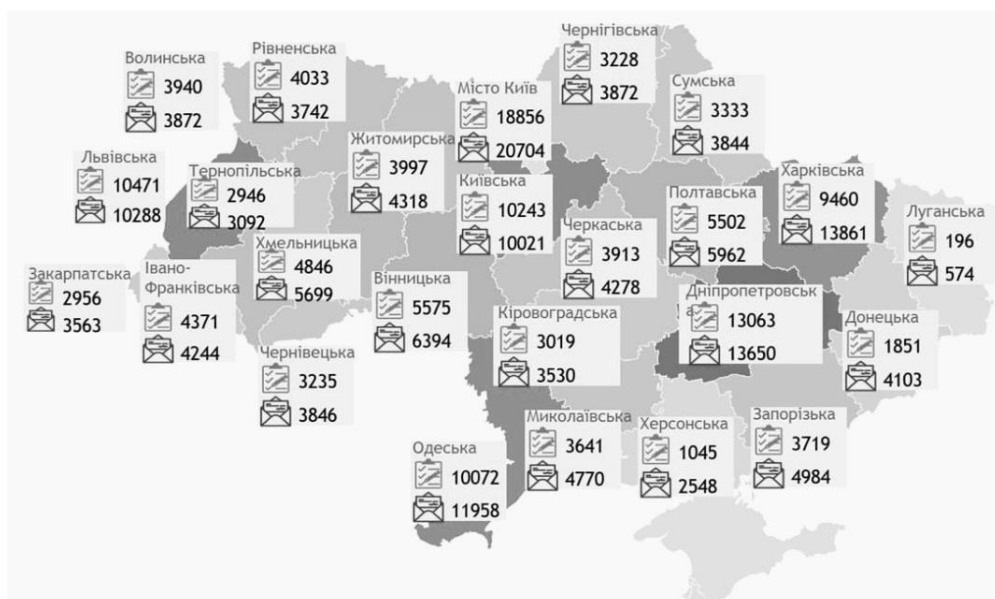

Рис. 3. **Співвідношення відкриття / закриття фізичних осіб-підприємців в Україні у першому півріччі 2025 р. у регіональному розрізі**

Джерело: за даними YouControlMarket

Дослідження сучасних трендів розвитку підприємницького сектору в Україні варто доповнювати результатами опитувань суб'єктів підприємництва, одним із найбільш інформативних поміж яких є опитування Дія-Бізнес [20].

Аналіз індексу активності бізнесу (UBI – Ukrainian Business Index), який розраховується з певною періодичністю за результатами опитування Дія-Бізнес свідчать, що активність бізнесу зі стартом війни (2022 р.) суттєво знизилась (рис. 4). В той же час, на протязі 2023-2025 рр. рівень активності бізнесу поступово зростає (UBI в окремих місяцях сягнув рівня 37-38 у порівнянні з рівнем 30-34, що мав місце у 2022 р.). Попри позитивну динаміку, все ж рівень активності українського бізнесу за UBI залишається у так званій зоні негативних очікувань (рівень менше 50). «Вихід» підприємницького сектору України у зону позитивних очікувань (UBI перевищує 50) потребує значних зусиль, що актуалізує необхідність реалізації програм його підтримки на всіх рівнях.

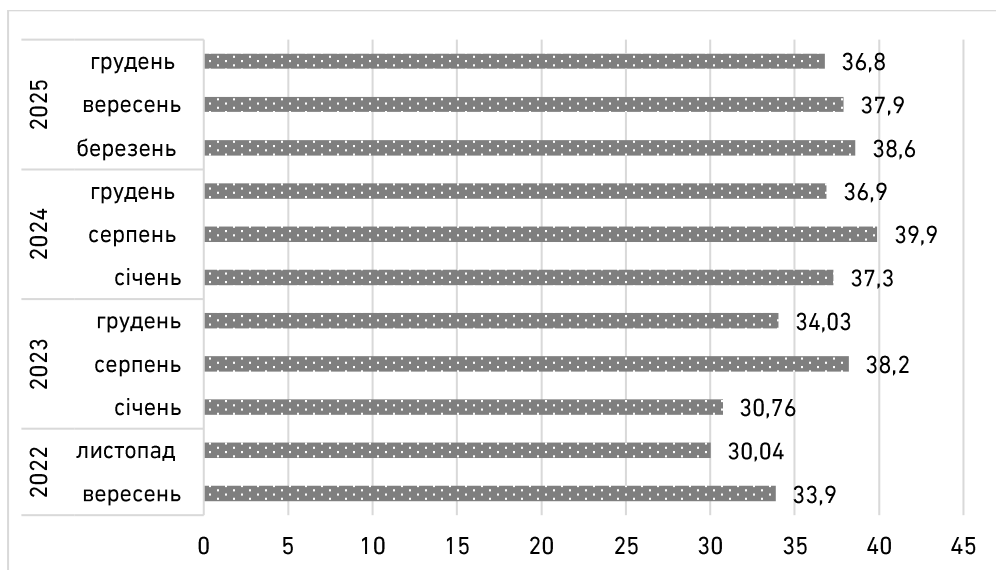

Рис. 4. **Динаміка індексу активності бізнесу (UBI – Ukrainian Business Index), 2022-2025 рр.**

Джерело: побудовано авторами за даними дослідження стану бізнесу в Україні Дія-Бізнес [19; 20]

Досить показовими у контексті дослідження перешкод та проблем бізнесу в Україні є результати відповідного тематичного опитування представників бізнесу Дія-Бізнес (рис. 5). Першочерговою перешкодою для відновлення та розвитку бізнесу в Україні за оцінками представників бізнесу є брак платоспроможних клієнтів, що зумовлює споживчий попит (55%). На жаль, 54% респондентів до проблем бізнесу в Україні відносять непередбачувані дії держави, що можуть погіршити стан бізнесу. Тобто, вказаний фактор безпосередньо пов'язаний з політикою держави, яку більшість представників бізнесу сприймають як загрозу. Відсутність достатнього капіталу / кваліфікованих працівників як перешкоду бізнес-діяльності вказали близько 50% / 46% респондентів. Третина респондентів бар'єром для розвитку бізнесу в Україні вважають такий інструмент економічної політики держави як податки та збори, рівень яких є високим. Інші перешкоди та бар'єри для розвитку підприємництва в Україні є менш значимими, однак їх вплив не варто недооцінювати. Адже, їх прояв є досить різновекторним та пов'язаний з психологічними чинниками, недоступністю кредитів та грантових програм, конкурентним середовищем, демпінгом, низьким рівнем прибутковості тощо.

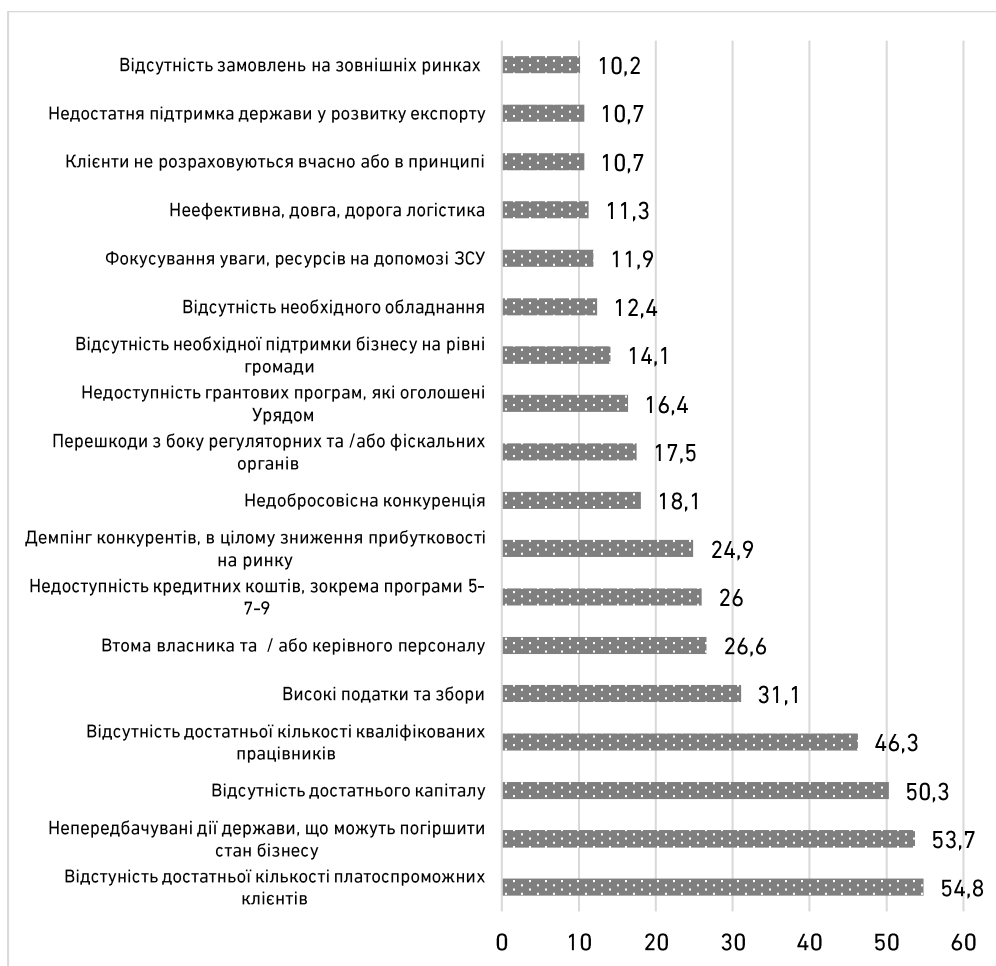

Рис. 5. Розподіл відповідей представників бізнесу на запитання «Що заважає вам зараз відновлювати та розвивати бізнес?» (передбачало можливість вибору 7 перешкод)

Джерело: побудовано авторами за даними дослідження стану бізнесу в Україні Дія-Бізнес у вересні 2025 р. [19]

На жаль, близько 18% представників бізнесу вказали, що стримуючим чинником їх бізнес-активності є перешкоди з боку регуляторних та /або фіскальних органів. Це актуалізує необхідність більш детального дослідження проблем бізнесу у взаємовідносинах з органами влади.

Як свідчать результати опитування представників бізнесу Дія-Бізнес, за останні два місяці у взаємовідносинах з органами влади бізнес стикався з цілим рядом проблем (рис. 6).

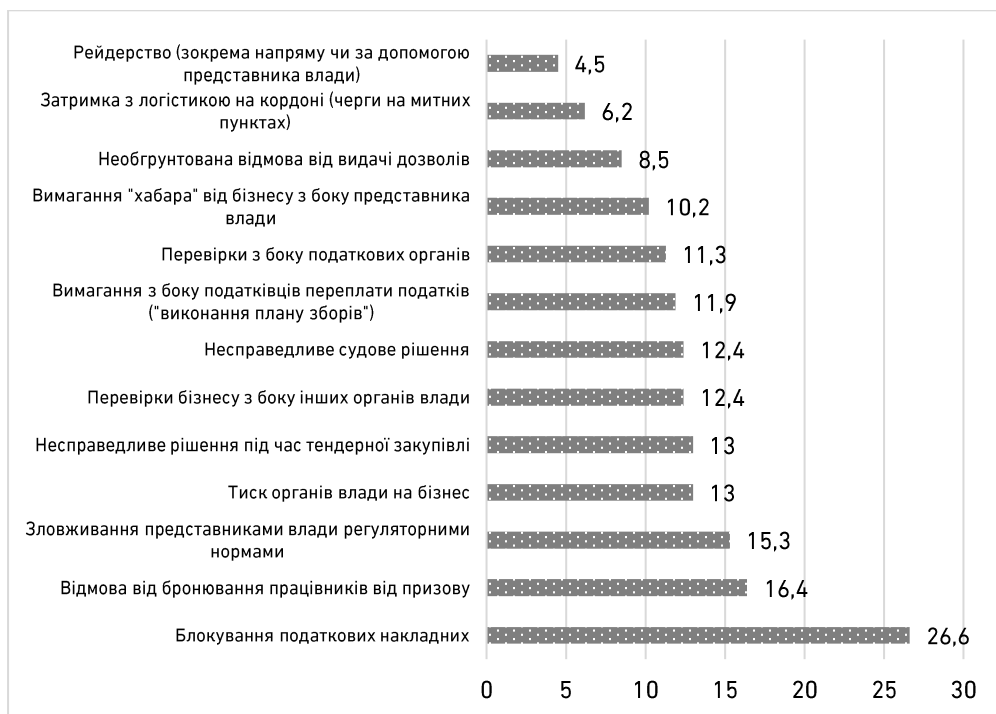

Рис. 6. Розподіл відповідей представників бізнесу на запитання «З якими проблемами у взаємовідносинах з органами влади ваш бізнес стикався за останні два місяці?» (передбачено можливість вибору усіх варіантів)

Джерело: побудовано авторами за даними дослідження стану бізнесу в Україні Дія-Бізнес у вересні 2025 р. [19].

Поміж них практично кожен четвертий респондент вказав на проблему блокування податкових накладних з боку фіскальних органів. Близько 16% представників бізнесу серед відповідного блоку проблем вказали на відмову від бронювання їх працівників від призову, що на сьогоднішній день є особливо актуальним для бізнесу. Практично така ж частка респондентів (15%) віднесла до переліку проблем у сфері взаємодії з органами влади зловживання її представниками регуляторними нормами. Також практично кожен десятий респондент відзначив актуальність таких проблем як тиск органів влади на бізнес, несправедливість проведення тендерних закупівель та судових рішень, «виконання плану зборів» фіскальними органами та ін. Таким чином, на жаль, можна констатувати, що вагомим стримуючим чинником бізнес-діяльності в Україні є регуляторна діяльність органів влади.

Важливими індикаторами сприятливості середовища для

ведення бізнесу в Україні є міжнародні рейтинги, поміж яких досить значимим є Global Business Complexity Index (GBCI) або Глобальний індекс складності бізнесу щороку складає компанія TMF Group, і він оцінює складність ведення бізнесу в різних країнах, враховуючи такі фактори, як регуляторне середовище, податкові системи, ведення бухгалтерії та інші юридичні вимоги. Аналіз рейтингової позиції України за Глобальним індексом складності бізнесу (рис. 7) свідчить про її суттєву зміну. Так, суттєве зростання рейтингу України за вказаним індексом відбулося у 2020 р., що було обумовлено ефективними реформами, спрямованих на спрощення ведення бізнесу.

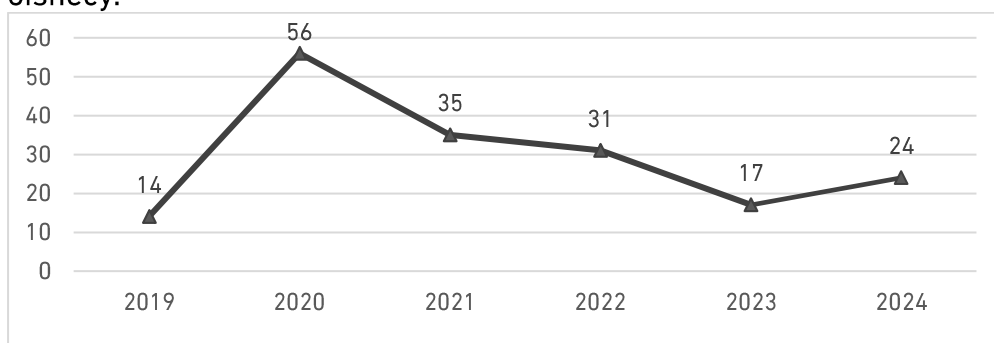

Рис. 7. Рейтинг України за Глобальним індексом складності бізнесу

Джерело: побудовано автором за даними TMF Group [2]

Протягом 2021-2022 рр. рейтинг України за Глобальним індексом складності бізнесу суттєво знизився, що обумовлено комплексом регуляторних чинників, які були задіяні в умовах війни. Критично низький рейтинг за складністю ведення бізнесу Україна «отримала» у 2023 р. і хоча у 2024 р. позиція дещо зросла, все ж можна констатувати, що загальний рівень складності ведення бізнесу залишається високим. Це свідчить про серйозні виклики для підприємців, оскільки бізнес-середовище в Україні є нестабільним та змінним, що робить його досить складним для реальних та потенційних інвесторів.

Важливим індикатором умов ведення бізнесу в Україні у світовому господарстві є індекс політики щодо малого та середнього бізнесу (МСП), що публікується ОЕСД. Попри величезні виклики, з якими Україна зіткнулася внаслідок повномасштабного вторгнення Росії, показники покращилися за всіма дванадцятьма критеріями Індексу політики щодо МСП (табл. 3).

Таблиця 3

Бали індексу політики щодо малого та середнього бізнесу для України, 2020 та 2024 рр.

Компонент	Розмір	Середнє значення по Східному партнерству 2024 р.	Україна 2024 рік	Україна 2020 рік
Компонент А	Інституційна та нормативна база політики щодо МСП	3,78	3,80	3,64
	Операційне середовище	4,24	4,36	3,70
	Банкрутство і другий шанс	2,35	3,75	3,24
Компонент В	Навчання підприємництва/ жіноче підприємництво	3,64	4,56	3,83
	Навички МСП	3,57	4,12	2,97
Компонент С	Доступ до фінансів	3,56	3,63	3,54
Компонент D	Державні закупівлі	3,15	3,25	3,22
	Стандарти і правила	3,83	3,91	3,75
	Інтернаціоналізація МСП	3,58	3,60	2,75
Компонент Е	Послуги з розвитку бізнесу	3,57	3,27	2,80
	Інноваційна політика для МСП	3,09	2,42	2,01
	Політика зеленої економіки для МСП	2,81	2,61	2,49

Джерело: [12]

Найбільш помітні досягнення спостерігаються в сферах розвитку навичок малого та середнього бізнесу, їх інтернаціоналізації, а також у навчанні підприємництва та жіночому підприємництві. У галузях державних закупівель та доступу до фінансування позитивні результати є значно меншими. За підсумками 2024 р. Україна досягла середнього показника по Східному партнерству або перевищила його за переважною більшістю критеріїв. В той же час, за рядом критеріїв оцінка України залишається нижчою порівняно з державами Східного партнерства, зокрема за інноваційною політикою та зеленою економікою, послугами з розвитку малого та середнього бізнесу.

Висновки. Складна військово-політична ситуація, енергетична загроза, макроекономічна нестабільність створюють складні передумови для розвитку підприємництва в Україні. За даними Державної служби статистики кількість діючих суб'єктів господарювання в Україні у 2022 р. суттєво зменшилася. У 2023 та 2024 р. їх кількість зросла та навіть перевищила «довоєнний» 2020 р. Показово, що з початком війни тренд щодо перевищення кількості новостворених суб'єктів підприємництва над тими, які припинили діяльність, у 2023 та 2024 р. став більш усталеним. В Україні має місце регіональна відмінність у підприємницькій активності фізичних осіб-підприємців. Вищий рівень концентрації нових бізнес-ініціатив має місце у Київській та в частині західних областей, що пояснюється їх

відносною безпечністю. В той же час, в прифронтових регіонах (Донецька, Луганська, Херсонська та Запорізька області) підприємницька активність, на жаль, зменшується.

Якісні показники бізнес-діяльності (фінансовий результат діяльності, рентабельність, дохід та ін.) в умовах війни дещо змінилися: 1) частка прибуткових / збиткових підприємств у 2023 та 2024 р. незначно зменшилася / збільшилася порівняно з 2017-2019 рр.; 2) рівень рентабельності підприємств стабілізувався та сягнув середнього рівня довоєнного періоду; 3) у 2022 р. критично зменшився обсяг виробленої та реалізованої продукції (товарів, послуг), чисті доходи, додана вартість в умовах приросту загального рівня цін на 26,6%; 4) у 2023 та 2024 р. підприємницький сектор характеризувався поступовою стабілізацією за обсягом виробленої та реалізованої продукції (товарів, послуг), доходами та доданою вартістю; 4) у 2022 та 2023 р. мало місце суттєве зменшення кількості працівників в бізнесі.

Порівняння темпів зростання основних показників бізнес-діяльності у 2023 та 2024 р. з рівнем інфляції свідчить про їх переважно номінальне зростання, що лише дозволило компенсувати їх значне зниження у 2022 р.

Індекс активності бізнесу в Україні свідчить, що активність бізнесу в 2022 р. суттєво знизилась, з 2023 р. – поступово зростає. Попри це, все ж рівень активності українського бізнесу залишається у так званій зоні негативних очікувань.

Основними проблемами бізнесу в умовах війни за результатами опитування Дія-Бізнес є: брак платоспроможних клієнтів; непередбачувані дії держави, що можуть погіршити стан бізнесу; достатнього капіталу / кваліфікованих працівників. У взаємовідносинах з органами влади бізнес стикався з такими основними проблемами: блокування податкових накладних; відмова від бронювання їх працівників від призову; зловживання представниками влади регуляторними нормами; тиск органів влади на бізнес.

Рейтингова позиція України за Глобальним індексом складності бізнесу за розрахунками TMF Group з 2021 р. суттєво погіршилася та сягнула «критичного» мінімуму у 2023 р. Це свідчить, що загальний рівень складності ведення бізнесу залишається високим.

В той же час, за індексом політики щодо малого та середнього бізнесу, що публікується OESD, підприємницький сектор України

поступово адаптується до умов війни та демонструє поступове відновлення (за підсумками 2024 р. Україна досягла середнього показника по Східному партнерству).

1. Anatoliy Kostruba (2025). Managing foreign business operations in Ukraine in the context of war. *Business Horizons*. 68.1. <https://doi.org/10.1016/j.bushor.2024.01.003>
2. Global Business Complexity Index 2024. Tackling cross-border business challenges in turbulent times. Rethinking globalization. URL: <https://www.tmf-group.com/globalassets/pdfs/publications/gbci/global-business-complexity-index-2024-english-tmf-group.pdf>
3. Kristof Tomej, Iana Bilynets, Oleksandr Koval (2023). Tourism business resilience in the time of war: The first three months following Russia's invasion of Ukraine. *Annals of Tourism Research*. 99. <https://doi.org/10.1016/j.annals.2023.103547>
4. Krzysztof Obłój, Roksołana Voronovska (2024). How business pivots during war: Lessons from Ukrainian companies' responses to crisis. *Business Horizons*. 67.1. <https://doi.org/10.1016/j.bushor.2023.09.001>
5. Loiko V., & Aleksandrov B. Розвиток мікро-, малих та середніх підприємств України в період війни. *Європейський науковий журнал Економічних та Фінансових інновацій*. 2024. 1(13), 273-284. <https://doi.org/10.32750/2024-0127>
6. Mariana Gustafsson, Olga Matveieva, Elin Wihlborg, Yevgeniy Borodin, Tetiana Mamatova, Sergiy Kvitka (2025). Adaptive governance amidst the war: Overcoming challenges and strengthening collaborative digital service provision in Ukraine. *Government Information Quarterly*. 42.3. 2025/ <https://doi.org/10.1016/j.giq.2025.102056>
7. Sanita Rugina, Kim Klyver (2025). War and entrepreneurship: Why ("on earth") do people start businesses in wartime?. *Journal of Business Venturing Insights*. 24. <https://doi.org/10.1016/j.jbvi.2025.e00574>
8. Ангелко І. Українське підприємництво в умовах війни: економічні виклики, загрози та можливості. *Review of transport economics and management*. 2023. (9(25), 27–34. <https://doi.org/10.15802/rtem2023/277965>
9. Більовська О., Майстро Р. Особливості підприємницької діяльності в умовах воєнного стану в Україні. *Вісник Національного технічного університету «Харківський політехнічний інститут»*. Економічні науки. 2023. № 2. С. 50–54. <https://doi.org/10.20998/2519-4461.2023.2.50>
10. Васюта В., Мехада Я. Українське підприємництво в умовах війни. *Галицький економічний вісник*. Тернопіль. ТНТУ. 2025. № 1 (92), 181–186. https://doi.org/10.33108/galicianvisnyk_tntu2025.01.181
11. Гонтарева І. В., Євтушенко В. А., & Михайленко Д. Г. Особливості розвитку підприємництва в умовах військових дій та повоєнного відновлення України. *Проблеми сучасних трансформацій*. Серія: економіка та управління. 2023. (7). <https://doi.org/10.54929/2786-5738-2023-7-03-04>
12. Індекс політики щодо МСП: країни Східного партнерства 2024 р. Розвиток стійкості у складні часи. OESD. URL: https://epo.org.ua/downloads/UKR_SME_policy_index_2024.pdf
13. Левчинський Д., Ступнікер Г., Каширнікова І., & Зозуля Н. Підприємництво України в умовах воєнного стану. *Економічний простір*. 2022. (181), 110–114. <https://doi.org/10.32782/2224-6282/181-19>
14. Мельник Т. Український бізнес в умовах війни: сучасний стан, проблеми та шляхи їх вирішення. *Journal of Innovations and Sustainability*. 2023. 7(3), 07. <https://doi.org/10.51599/is.2023.07.03.07>
15. Мурована Т. О. Вітчизняне підприємництво в умовах воєнного стану: основні тенденції та методи підтримки.

Економіка та суспільство. 2023. (47). URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-47-49> **16.** Намлієва Н. Особливості підприємницької діяльності в умовах воєнного стану в Україні. Сталий розвиток економіки. 2023. (2(47)), 150–157. <https://doi.org/10.32782/2308-1988/2023-47-22> **17.** Підприємництво в умовах війни: тенденції відкриття і закриття бізнесу в Україні/ BDO. Україна. URL: <https://surl.lul/iglzyhP> **18.** Підприємництво України в умовах війни та цифровізації: можливості та перспективи удосконалення / Левицький В.В. та ін. Колективна монографія. Тернопіль. 2024. С. 235–253. **19.** Результати дослідження стану бізнесу в Україні у вересні 2025 року. URL: <https://business.diia.gov.ua/analytics/research/rezultaty-doslidzhennia-stanu-biznesu-v-ukraini-u-veresni-2025-roku> **20.** Результати дослідження стану бізнесу в Україні у грудні 2025 року. URL: <https://business.diia.gov.ua/analytics/research/rezultaty-doslidzhennia-stanu-biznesu-v-ukraini-u-hrudni-2025-roku> **21.** Саблук Р., Денисенко А. Проблеми підприємництва в Україні під час воєнного стану. Економіка і управління. 2024. Вип. 4. DOI: 10.36919/2312-7872.4.2024.48

REFERENCES:

1. Anatoliy Kostruba (2025). Managing foreign business operations in Ukraine in the context of war. *Business Horizons*. 68.1. <https://doi.org/10.1016/j.bushor.2024.01.003>
2. Global Business Complexity Index 2024. Tackling cross-border business challenges in turbulent times. Rethinking globalization. URL: <https://www.tmf-group.com/globalassets/pdfs/publications/gbci/global-business-complexity-index-2024-english-tmf-group.pdf>
3. Kristof Tomej, Iana Bilynets, Oleksandr Koval (2023). Tourism business resilience in the time of war: The first three months following Russia's invasion of Ukraine. *Annals of Tourism Research*. 99. <https://doi.org/10.1016/j.annals.2023.103547>
4. Krzysztof Obłój, Roksolyana Voronovska (2024). How business pivots during war: Lessons from Ukrainian companies' responses to crisis. *Business Horizons*. 67.1. <https://doi.org/10.1016/j.bushor.2023.09.001>
5. Loiko V., & Aleksandrov B. Development of micro, small and medium-sized enterprises in Ukraine during the war. *European Scientific Journal of Economic and Financial Innovations*. 2024. 1(13), 273–284. <https://doi.org/10.32750/2024-0127>
6. Mariana Gustafsson, Olga Matveieva, Elin Wihlborg, Yevgeniy Borodin, Tetiana Mamatova, Sergiy Kvitka (2025). Adaptive governance amidst the war: Overcoming challenges and strengthening collaborative digital service provision in Ukraine. *Government Information Quarterly*. 42.3. 2025/ <https://doi.org/10.1016/j.giq.2025.102056>
7. Sanita Rugina, Kim Klyver (2025). War and entrepreneurship: Why ("on earth") do people start businesses in wartime?. *Journal of Business Venturing Insights*. 24. <https://doi.org/10.1016/j.jbvi.2025.e00574>
8. Angelko I. (2023). Ukrainian entrepreneurship in wartime: economic challenges, threats and opportunities. *Review of transport economics and management*. (9(25)), 27–34. <https://doi.org/10.15802/rtem2023/277965>
9. Bilovska O., Maystro R. (2023). Peculiarities of entrepreneurial activity in conditions of martial law in Ukraine. *Bulletin of the National Technical University "Kharkiv Polytechnic Institute". Economic Sciences*. 2, 50–54. <https://doi.org/10.20998/2519-4461.2023.2.50>
10. Vasyuta V., Mekhada Ya. (2025). Ukrainian entrepreneurship in conditions of war. *Galician economic bulletin*.

Ternopil. TNTU. 2025. 1 (92), 181–186. https://doi.org/10.33108/galicianvisnyk_tntu2025.01.181 **11.** Gontareva I. V., Yevtushenko V. A., & Mykhailenko D. G. (2023). Peculiarities of entrepreneurship development in the conditions of military operations and post-war reconstruction of Ukraine. Problems of modern transformations. Series: economics and management. (7). <https://doi.org/10.54929/2786-5738-2023-7-03-04> **12.** SME Policy Index: Eastern Partnership countries 2024. Developing resilience in difficult times. OESD. URL: https://epo.org.ua/downloads/UKR_SME_policy_index_2024.pdf **13.** Levchynskiy D., Stupniker G., Kashirnikova I., & Zozulya N. (2022). Entrepreneurship in Ukraine under martial law. Economic Space. (181), 110–114. <https://doi.org/10.32782/2224-6282/181-19> **14.** Melnyk T. (2023). Ukrainian Business in Wartime: Current State, Problems and Ways to Solve Them. Journal of Innovations and Sustainability. 7(3), 07. <https://doi.org/10.51599/is.2023.07.03.07> **15.** Murovana T. O. (2023). Domestic Entrepreneurship in Martial Law: Main Trends and Methods of Support. Economy and Society. (47). URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-47-49> **16.** Namlieva N. (2023). Peculiarities of Business Activity in Martial Law in Ukraine. Sustainable Development of the Economy. (2(47)), 150–157. <https://doi.org/10.32782/2308-1988/2023-47-22> **17.** Entrepreneurship in Wartime: Trends in Opening and Closing Businesses in Ukraine/ BDO. Ukraine. URL: <https://surl.lu/iglzyhP> **18.** Entrepreneurship in Ukraine in Wartime and Digitalization: Opportunities and Prospects for Improvement / Levytskyi V.V. et al. Collective Monograph. Ternopil. 2024. P. 235–253. **19.** Results of the Study of the State of Business in Ukraine in September 2025. URL: <https://business.diia.gov.ua/analytics/research/rezultaty-doslidzhennia-stanu-biznesu-v-ukraini-u-veresni-2025-roku> **20.** Results of the Study of the State of Business in Ukraine in December 2025. URL: <https://business.diia.gov.ua/analytics/research/rezultaty-doslidzhennia-stanu-biznesu-v-ukraini-u-hrudni-2025-roku> **21.** Sabluk R., Denysenko A. (2024) Problems of entrepreneurship in Ukraine during martial law. Economics and management. 4. DOI: 10.36919/2312-7872.4.2024.48

Yurchik G. M.¹

Candidate of Economics, Associate Professor

ORCID ID: 0000-0003-1013-6940

E-mail: g.m.yurchik@nuwm.edu.ua

Mishchanchuk T. O.¹

Senior Student

ORCID ID: 0009-0002-5695-1510

E-mail: mishchanchuk_em25@nuwm.edu.ua

¹ National University of Water and Environmental Engineering, Rivne, Ukraine

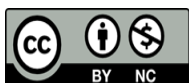

TRENDS AND PROBLEMS OF ENTREPRENEURSHIP DEVELOPMENT IN UKRAINE IN WAR CONDITIONS

The article is devoted to the study of trends and problems of entrepreneurship development in Ukraine in wartime. Trends in the development of the entrepreneurial sector of Ukraine are analyzed in terms of the number of business entities, their closure and opening (including in a regional context). It is proven that the number of operating business entities in Ukraine in 2022 significantly decreased, however, in 2023 and 2024 their number increased and even exceeded the “pre-war” 2020. With the beginning of the war, the trend of the number of newly created business entities exceeding those that ceased their activities in 2023 and 2024 became more established. The highest level of concentration of new business initiatives takes place in the Kyiv and part of the western regions, which is explained by their relative safety. The main qualitative indicators of the activities of business entities in Ukraine (the share of profitable/unprofitable enterprises, the level of profitability, the volume of manufactured/sold products, net income, net profit) were studied, taking into account the inflation rate. Based on a comparison of the growth rates of the main indicators of business activity in 2023 and 2024 with the inflation rate, their predominantly nominal growth was proven, which only made it possible to compensate for their significant decrease in 2022. The gradual adaptation of business to the challenges of war was proven based on the analysis of the business activity index, the Global Business Complexity Index, and the policy index for small and medium-sized businesses. Despite the gradual growth of the business activity index in Ukraine, business still remains in the so-called zone of negative expectations. The main problems of business in war conditions, according to the results of the Diya-Business survey, are: lack of solvent customers; unpredictable actions of the state that can worsen the state of business; sufficient capital / qualified employees. A whole range of business problems arise in interaction with authorities.

Keywords: entrepreneurship; business; business entities; individual entrepreneurs; business activity.

Отримано/Received: 23.03.2026
Прийнято до друку/Accepted: 20.04.2026
Опубліковано/Published: 29.06.2026

This is an open access article under the terms of the Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 License (<http://www.creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/>), which permits use and distribution in any medium, provided the original work is properly cited and the use is non-commercial.